

**В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко,
Т. О. Карабін, Я. В. Лазур,
В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк**

ПОСІБНИК ВОЛОНТЕРА

2022

УДК 349.3:316.354.4(075)
B23

*Рекомендовано до друку
Вченою радою юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол № 6 від 14.04.2022 р.)*

Вашкович В. В.

B23 Посібник волонтера / В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко, Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 88 с.

ISBN 978-966-992-775-0

Посібник містить розкриття правових питань діяльності волонтера: його права та обов'язки. Визначено правовий статус волонтерських організацій, встановлено особливості правового регулювання волонтерської діяльності в окремих сферах та напрямках, охарактеризовано правові аспекти волонтерства у сфері надання соціальних послуг, у сфері обороноздатності держави, при роботі з внутрішньо переміщеними особами тощо.

Посібник розрахований на волонтерів та членів волонтерських організацій, студентів, аспірантів та дослідників, а також на широке коло читачів, що цікавляться питаннями волонтерської діяльності, які, на думку автора, знайдуть для себе багато цікавого в цій роботі.

УДК 349.3:316.354.4(075)

© В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко, Т. О. Карабін,
ISBN 978-966-992-775-0 Я. В. Лазур, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Список нормативно-правових актів	5
1. Волонтерство як явище	6
2. Волонтерська організація	21
3. Правовий статус волонтера	42
4. Волонтерська діяльність у військовій сфері	54
5. Волонтерська діяльність при наданні соціальних послуг	67
6. Волонтерська діяльність у сфері роботи з ВПО	82

ПЕРЕДМОВА

Волонтерство як явище є актуальним і важливим у всьому світі з різних причин.

По-перше, як свідчить багаторічний досвід використання праці волонтерів, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини та суспільства.

По-друге, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення.

По-третє, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя.

По-четверте, це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити.

Актуальність питання волонтерства для сучасної України обумовлюється також і життєво важливою потребою у боротьбі із агресією Російської Федерації, із щоденною допомогою Збройним силам України, а також внутрішньо переміщеним особам. Сьогодні волонтерство стало потужним соціально-суспільним рухом, спроможним прийняти на себе частину повноважень державних та самоврядних органів, соціальних установ. Воно стало проявом самовідданої активності громадян та фактором самоорганізації суспільства.

Тому саме для України сьогодні цей суспільний інститут набуває особливої актуальності, а ефективна його діяльність має визначальне значення для існування та розвитку держави.

СПИСОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ:

1. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV.
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 року № 5073.
3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 № 280/97.
5. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV.
6. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III.
7. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755 IV.
9. Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру.

1. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЯВИЩЕ

Історія волонтерства

В Україні існує давня традиція суспільної праці, взаємодопомоги, піклування про ближнього. Осіб, які працювали у цій сфері, називали громадськими діячами, альтруїстами, доброчинцями, добровольцями тощо. Настали нові часи і по-іншому стали називати таких людей – волонтери.

Разом із відновленням традицій благодійності як невід’ємна її складова в Україні активно розвивається і продовжує розвиватися волонтерський рух. Це благодійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; гуманістична діяльність, яка спрямована на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток добробуту та процвітання суспільства.

Усім відомі імена Костянтина Островського, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не тільки були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками¹.

У своїй первинній суті поняття «волонтерство» прийшло до нас разом із категоріями «громадянське суспільство», «демократія», «громадські організації».

¹ Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Р.Х. Вайпола, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. К. : Академпрес, 1999. 112 с.

Волонтерство – це фундамент громадянського суспільства. Без участі волонтерів важко уявити громадські організації й благодійність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Без волонтерів бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, не достатньо творчого потенціалу для розв’язання соціальних проблем.

На сьогоднішній день, зайняття волонтерською діяльністю набуває популярності та є поширеним у багатьох країнах світу, особливо в розвинутих: у Франції до волонтерської діяльності залучено 19,0 % населення, Німеччині – 34,0 %, США – майже 5,0 %, Японії – 26,0 %².

Хто такий волонтер?

Волонтер (від лат. «voluntarius» – воля, бажання, від англ. «voluntary» – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим.

Волонтер має право провадити волонтерську діяльність самостійно або як член волонтерської організації; пройти відповідну підготовку (інструктаж) для провадження волонтерської діяльності; підвищувати свою кваліфікацію; провадити волонтерську діяльність у гігієнічних та безпечних умовах; на забезпечення в разі необхідності спеціальним одягом, взуттям

² Про стан волонтерства у світі: звіт Організації Об’єднаних Націй від 5 грудня 2011 року. URL: <http://www.volunteer.kiev.ua> (дата звернення 23.11.2018).

та інвентарем, велосипедами, проїзними квитками в міському транспорті загального користування; підтримувати зв'язки з волонтерськими організаціями інших країн³.

Волонтерство як суспільний феномен реалізується через здійснення волонтерами волонтерської діяльності. В той же час слід зазначити, що на сьогоднішній день, все частіше зустрічаються випадки синонімізації таких понять як «волонтерська діяльність», «доброчинна діяльність», «благодійна діяльність».

В міжнародному праві «добровольцями» прийнято називати осіб, які добровільно за власним бажанням вступають в армію однієї з воюючих країн. Доброчинна діяльність, як правило, означає добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; активну участь громадянина у житті людської спільноти.

У Всесвітній декларації волонтерства, прийнятій у січні 2001 року, відзначено, що доброчинство – фундамент цивілізованого суспільства, воно привносить у життя потребу в свободі, безпеці, справедливості; спосіб збереження і зміцнення людських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зросту, через усвідомлення людського потенціалу⁴.

Сьогодні волонтер – це людина-доброволець, яка безоплатно допомагає людям, що потребують сторонньої допомоги. Таких волонтерів можна побачити

³ Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: *Обличчя соціальної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді»* : зб. ст. Міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. (м. Київ, 22–23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Лях; передм. Т. Басюк]. К. : Християнський дитячий фонд, 2006. С. 96–97.

⁴ Всеобщая декларация волонтеров. *Вестник благотворительности*. 1995. № 5 (21). С. 12–15.

в лікарнях, будинках-інтернатах. Вони також допомагають військовим та переселенцям.

Аналізуючи підходи до визначення волонтерства, яке вітчизняними та зарубіжними науковцями отожднюється із поняттям «добровільна діяльність», зазначає, що дослідники тлумачать сутність даного феномена як: благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; добровільницьку діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства та, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; волонтер – громадянин, що бере участь у вирішенні соціально значимих проблем у формі безоплатної праці; основу функціонування громадських організацій, форму громадянської активності населення; національну ідею милосердя та благодійності⁵.

У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом.

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної та

⁵ Бондаренко З.П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05. К., 2008. 20 с.

соціальної ради ООН, виділено найважливіші риси волонтерства⁶.

Серед них:

– турбота про людей. Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери – взаємопідтримки. Для соціально-педагогічної роботи це важливий ресурс, який допомагає створювати безпечне середовище для існування та розвитку кожного члена суспільства. Найважливішим рушійним механізмом виступає людський фактор, який вище схеми взаємовідносин «ти – мені, я – тобі». Для волонтерів характерними є формули: «я – тобі, ти – мені» та «я – усім»;

– солідарність і гуманна корисливість. Люди добровільно жертвують своїм часом заради встановлення взаємодовіри та причетності, що робить їх зацікавленими в благополуччі інших;

– духовна якість і громадянська чеснота. Адже його значення полягає не лише в тому, що ми робимо через любов та співчуття до інших, а й те, як це впливає на людину, яка надає добровільну допомогу, – «ми те, що ми робимо для інших»;

– багате джерело людського досвіду. Під людським досвідом розуміють досвід, який набуває людина в процесі взаємодії з іншими людьми, соціальними групами, державою. Милосердя, толерантність, солідарність, співробітництво, подолання конфліктів, лобіювання, емоційні й соціальні зв'язки, захист від небезпечного впливу тощо. Можливість ділитися,

⁶ Дружченко Т. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посібник. К. : Главник, 2006. С. 95.

обговорювати, переймати більш ефективні форми, методи – це можливість напрацьовувати та вдосконалювати цей неформальний суспільний фонд вмінь та навичок встановлення й підтримки стосунків;

- нові інтелектуальні ресурси. Волонтери – це не лише виконавці програм, але й джерело нових ідей, нового життєвого досвіду;

- участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції. Громадянськість, взаємодовіра, солідарність і відповідальність, підкріплені соціальними відносинами, які базуються на схожих світоглядних установках і спільності обов'язків, є взаємодоповнюючими цінностями;

- етичний стандарт, який обумовлює якість людських взаємостосунків;

- забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми. Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство ж може бути одним з найголовніших засобів примирення та відновлення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками;

- нове бачення соціальної діяльності. Воно полягає в новому ставленні до зайнятості в галузі соціального захисту.

Міжнародною експертною групою з питань волонтерства та соціального розвитку в 1999 р. були визначені три характерні особливості волонтерської діяльності:

- діяльність має бути неприбутковою;
- діяльність повинна бути добровільною, згідно з особистою волею індивідуума;

– діяльність повинна бути корисною кому-небудь, не тільки волонтеру, або суспільству загалом⁷.

У межах цієї концепції експерти визначили наступні типи волонтерської діяльності:

- взаємодопомога та самодопомога;
- філантропія та послуги іншим людям;
- участь або громадянський обов'язок;
- рекламно-пропагандистська діяльність або проведення кампаній.

Для України, як і для всього світу, волонтерство є актуальним і важливим з різних причин. По-перше, як свідчить багаторічний досвід використання праці волонтерів, це ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо. По-друге, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні, на перший погляд, ситуації знаходять своє вирішення. По-третє, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя. По-четверте, це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити⁸.

⁷ Вашкович В.В., Манзюк В.В., Рошканюк В.М. Волонтерська діяльність у змсті соціальної функції держави : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 200 с.

⁸ Лях Т.М. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник. К. : Версо-04, 2012. С. 96.

Нормативне визначення

На законодавчому рівні починаючи з 2011 року законодавець закріпив законодавче визначення поняття «волонтерської діяльності» під якою запропоновано розуміти добровільну, безкорисливу, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність волонтерського руху в Україні є Закони України «Про волонтерську діяльність», «Про громадські об'єднання» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Позитивні зміни, пов'язані із прийняттям цих нормативних новацій відзначило Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в межах дослідження «Індексу сталості неурядових організацій» (CSOSI). Так, зокрема, у звіті за 2013 р. відзначалося, що благодійні організації отримали можливість реєструватися за тими ж процедурами, які передбачені для підприємств та інших юридичних осіб, що значно спростило процес їхньої легалізації, а громадські об'єднання дістали змогу відшкодовувати витрати, пов'язані з діяльністю волонтерів (наприклад, витрати на проїзд та харчування). Водночас, на думку громадських експертів, Закон України «Про волонтерську діяльність» зафіксував низку вад, які ускладнюють діяльність міжнародних волонтерів й перешкоджають розвитку волонтерського руху в Україні. Наприклад, перебування іноземців в Україні обмежується терміном

у 90 днів, введено страхування громадськими об'єднаннями іноземних волонтерів⁹.

Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Дана діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що має одноразовий характер або здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю¹⁰.

Отже, ознаками волонтерської діяльності, на нашу думку, є:

- 1) є формою благодійництва;
- 2) відсутність фінансового прибутку або часткова фінансова винагорода (так, волонтери ДООН (добробольці Організації Об'єднаних Націй), які працюють у технічній, економічній, соціальній сферах, мають права на отримання матеріальної допомоги для забезпечення щомісячного прожиткового мінімуму, на покриття витрат на місцевий транспорт і підготовку до роботи. Їх забезпечено житлом, основними видами обслуговування; передбачені й страхування на випадок хвороби та життя);

⁹ The 2013 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia. 17-th edition. 2014. United States Agency for International Development. URL: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/E%26E%202013%20CSOSI%20Final%2010-29-14.pdf> (дата звернення 20.11.2018).

¹⁰ Вашкович В.В. Становлення та розвиток правового регулювання діяльності волонтерів. *Закарпатські правові читання* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20–22 квітня 2017). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2017. Т. 2. С. 203–207.

3) обов'язково через вчинення активних дій суб'єкта надання волонтерської допомоги (думки, нереалізовані бажання – не є елементами волонтерської допомоги);

4) добровільний характер діяльності (основні мотиви – задоволення соціальних і духовних потреб; зацікавленість у конкретному завданні, поставленому у добровольчому проекті; оновлення поглядів на життя, людей, роботу). Волонтерська діяльність не є результатом примусу чи ініціативи з зовні. Воно базується виключно на особистій мотивації, вільному виборі і власних прагненнях, тому не може бути насадженим згори;

5) принесена користь, яка поширюється не тільки на волонтера та його найближче оточення, а й на суспільство загалом. Добровільна діяльність не оплачується, як трудова зайнятість. Вона здійснюється не з матеріальних мотивів. Якщо на волонтерську роботу й виділяються кошти, то виключно на відшкодування витрат, що виникли в результаті праці. Волонтерство також не замінює трудову діяльність;

6) відбувається шляхом надання допомоги «іншому». Волонтерська діяльність формує усвідомлення громадської солідарності і суспільного блага;

7) громадське охоплення. Волонтерська діяльність реалізується в сфері громадянського суспільства. Таким чином вона стає прозорою для інших громадян і уможливорює активне їх залучення;

8) правовою підставою здійснення волонтерської діяльності є укладення договорів про надання волонтерської допомоги та про провадження волонтерської діяльності;

9) важливим елементом волонтерської діяльності є здійснення волонтерської роботи за рахунок витрачання власного вільного часу;

10) волонтерська допомога надається лише тим, хто її потребує; волонтери виступають захисниками тих, хто не може захистити себе сам;

11) ціль – створення суспільства, в якому кожен зможе відчувати себе в безпеці та під захистом правосуддя.

Нормативне визначення терміну «волонтер» містить Закон України «Про волонтерську діяльність». Стаття 7 Закону визначає, що волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги¹¹.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника

Варто звернути увагу і на той факт, що відповідно Закону України «Про волонтерську діяльність» іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

¹¹ Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.

В ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» законодавець зазначає, що волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Фактично тлумачення поняття «волонтерська діяльність» здійснено саме через перелічення ознак, яким повинна відповідати така діяльність.

Добровільність – це здійснення будь-якої діяльності за власним бажанням, без примусу, а також часто без отримання за це матеріальної вигоди. (sum.in.ua)

Безкорисливість – це здатність приносити добро й користь людям, не очікуючи замість особистих вигід.

Соціально спрямована діяльність – цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм. В контексті проаналізованих в даній роботі понять «соціальна функція» та «соціальна держава», можна визначити, що така діяльність спрямована на добробут та процвітання спільнот і суспільства загалом та на соціальну допомогу певним верствам населення.

Неприбуткова діяльність – це діяльність підприємства, установи й організації, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності та меценатства й іншої діяльності, передбаченої законодавством¹².

Разом із визначенням волонтерської діяльності законодавець дає нормативне тлумачення волонтерської допомоги як роботи та послуги, що безоплатно

¹² Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112.

виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями.

В Законі України «Про волонтерську діяльність» також зазначається, що волонтери надають волонтерську допомогу на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору. Волонтери можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально, при цьому вони зобов'язані повідомляти отримувачів волонтерської допомоги про те, що вони не співпрацюють з організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів. Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

*Хто може бути отримувачем
волонтерської допомоги?*

1. Фізичні особи, незалежно від стану їхнього здоров'я, фізичних можливостей, віку, соціального статусу. Відповідно до норм Закону України «Про волонтерську діяльність» визначено, що отримувачами волонтерської допомоги є фізичні особи, які отримують таку допомогу на підставі договору про надання волонтерської допомоги, укладеного з волонтерською організацією.

До фізичних осіб як отримувачів волонтерської допомоги, на нашу думку, відносяться: малозабезпечені особи; безробітні особи; багатодітні; бездомні; безпритульні; особи, що потребують соціальної

реабілітації; хворі; інваліди; садинокі особи; особи похилого віку; особи, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; громадяни, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків; жертви злочинів; біженці; особи, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів.

Варто зазначити, що традиційно уже сформоване приблизне коло отримувачів волонтерської допомоги, з якими працюють волонтери: 1) діти-інваліди – 36,0%; 2) молодь різних вікових груп – 67,0%; 3) діти і батьки (сім'ї) – 11,0%; 4) жіноча молодь – 6,0%; 5) абоненти «телефону довіри» – 5%¹³.

Фізичні особи як отримувачі волонтерської допомоги мають право на: звернення за волонтерською допомогою; поважливе і гуманне ставлення з боку волонтерів та волонтерських організацій; вибір волонтерів та волонтерських організацій, форми надання волонтерської допомоги; отримання інформації про свої права, обов'язки та умови надання волонтерської допомоги; дотримання правового режиму інформації з обмеженим доступом; захист своїх прав та законних інтересів відповідно до закону.

Разом з тим, отримувачі волонтерської допомоги зобов'язані: надавати волонтерам та волонтерським організаціям повну та достовірну інформацію, пов'язану з наданням волонтерської допомоги; не створювати додаткових ризиків для життя та

¹³ Про Програму соціально-економічного розвитку м. Києва на 2012 рік: рішення Київської міської ради від 29 грудня 2011 року № 1099/7335 URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/9175F5E7C CF12FE2C22579B5006DE8E6?OpenDocument (дата звернення 01.11.2018).

здоров'я волонтерів під час надання волонтерської допомоги; відшкодувати прямі збитки, спричинені відмовою в отриманні волонтерської допомоги, якщо інше не передбачено договором.

2. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, організації, установи (заклади) незалежно від форм власності. Згідно з положеннями Закону України «Про волонтерську діяльність» передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, організації, установи (заклади) незалежно від форм власності є отримувачами волонтерської допомоги в разі укладання з волонтерськими організаціями договору про надання волонтерської допомоги фізичним особам або про надання волонтерської допомоги за напрямами волонтерської діяльності, що не передбачають надання допомоги конкретним особам.

Саме у випадку, коли отримувачем волонтерської допомоги є публічна адміністрація, на нашу думку, є необхідність укладення письмової форми договору між волонтерською організацією та суб'єктом публічної адміністрації, організацією, установою (закладом) незалежно від форм власності, так як, питання надання волонтерської допомоги даній категорії отримувачів, то її можна надати попередньо визначившись з необхідним напрямком, кількістю та особливостями волонтерів, а також окреслити стратегію, в той час як інші категорії отримувачів волонтерської допомоги не можуть знати, що безпосередньо їм необхідно щоб покращити своє становище та не мають можливості вирішувати самотійно.

2. ВОЛОНТЕРСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

Законодавче визначення

Відповідно до Закону волонтерська діяльність може здійснюватися як волонтерськими організаціями, так і власне волонтерами. Законодавче визначення волонтерської організації зводиться до поняття юридичної особи, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку і отримала статус волонтерської згідно зі встановленими вимогами. Волонтерська організація забезпечує залучення волонтерів для надання ними волонтерської допомоги шляхом укладання з ними договорів про провадження волонтерської діяльності.

Волонтерська організація має право провадити волонтерську та іншу неприбуткову діяльність; залучати волонтерів для здійснення волонтерської діяльності; отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності; використовувати у своєму найменуванні та волонтерській діяльності слова «волонтерська організація»; самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності; набувати інші права, передбачені законом. У відповідності до законодавчих положень, до зобов'язань волонтерської організації належить забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови надання волонтерської допомоги; здійснювати підготовку волонтерів (за необхідності); відшкодовувати прями збитки, завдані волонтерською організацією в разі одностороннього розірвання нею договору про надання волонтерської допомоги, якщо

інше не передбачено договором; відшкодувати моральну та майнову шкоду, що спричинена внаслідок здійснення нею волонтерської діяльності, відповідно до закону; відшкодувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги, передбачені статтею 11 Закону України «Про волонтерську діяльність»; страхувати волонтерів відповідно до Закону України «Про страхування» (страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання волонтерської допомоги); дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом; забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення нею волонтерської діяльності.

Волонтер може працювати самостійно, але його також можуть залучати до своєї діяльності неприбуткові організації, які мають офіційно зареєстрований статус і, як правило, діють на підставі статуту. Це, як правило, благодійні фонди та громадські об'єднання. Якщо раніше законодавство України передбачало спеціальну реєстрацію від неприбуткових організацій як волонтерської організації, то на сьогодні змінений Закон України «Про волонтерську діяльність» скасував цю норму.

Набуття правового статусу волонтерської організації, як і будь-якого іншого громадського об'єднання пов'язують із моментом державної реєстрації. Поняття «волонтерська організація» та порядок надання статусу волонтерської організації були передбачені Законом України «Про волонтерську діяльність». Але Законом України «Про внесення змін до деяких деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 р. № 246-VIII були внесені зміни до Закону

України «Про волонтерську діяльність», якими спеціальний статус «волонтерської організації» та порядок його надання були виключені з закону. Таким чином, на сьогодні законодавство не передбачає окремого статусу «волонтерських організацій» та особливого порядку його надання.

Положенням про Міністерство соціальної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423 Мінсоцполітики визначено центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Волонтерська організація діє на підставі статуту (положення), в якому зазначаються:

- назва, місцезнаходження, статус та організаційно-правова форма благодійної організації;
- предмет, цілі, завдання та основні форми благодійної діяльності;
- порядок утворення і діяльності органів управління благодійної організації;
- джерела фінансування та порядок використання майна і коштів благодійної організації;
- порядок внесення змін до статуту (положення) благодійної організації;
- порядок реорганізації або ліквідації благодійної організації, використання її майна і коштів у разі припинення діяльності;
- умови і порядок прийняття у члени благодійної організації та вибуття з неї;
- права й обов'язки членів благодійної організації.

До статуту (положення) можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності

волонтерської організації. Статут (положення) благодійної організації не має суперечити законодавству України.

Види волонтерських організацій

Отже, аналізуючи юридичну літературу з даної проблематики, можна зазначити, що вчені виділяють класифікаційні групи відповідно до яких здійснити поділ волонтерських організацій в залежності від: а) статусу; б) суб'єктивних особливостей членів волонтерської організації; в) статі; г) масштабу дії; д) джерела фінансування; е) об'єкта волонтерської допомоги.

Якщо говорити про статус, то волонтерські організації поділяються: а) міжнародні. Як приклад можна навести організацію «Волонтери ООН». Вона діє в усьому світі в якості спеціальної програми Організації об'єднаних націй; б) національні. «Всеукраїнське об'єднання «Патріот». Вона об'єднує небайдужих громадян України з метою допомоги Українській армії в зв'язку з бойовими діями на сході країни.

В залежності від того, на кого спрямовується діяльність виділяють: а) волонтерські організації інвалідів (Волонтерська організація «Поруч»); б) волонтерські організації ветеранів (Національний комітет ветеранів війни, волонтерів та учасників ООС України); в) волонтерські організації осіб з обмеженими функціональними можливостями (Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Дивосвіт»).

Відповідно до масштабу діяльності волонтерські організації поділяються на міжнародні, всеукраїнські, регіональні, місцеві.

В залежності від джерела фінансування волонтерські організації бувають дотаційні та автономні. Дотаційні організації – це ті, які працюють за рахунок отриманих пожертв, а автономні – це організації, великі корпорації які витрачають на благодійність частину з отриманого прибутку.

Якщо мова іде про об'єкт надання волонтерської допомоги, то науковці виділяють волонтерські організації, які здійснюють допомогу військовим в зоні ООС, дітям з тяжкими захворюваннями.

Як приклад, можна назвати організацію «ДемАльянс допомога», яка надає соціальну, психологічну, юридичну допомогу родинам воїнів АТО, також Благодійний фонд «Союз Волонтерів України», який був створений для допомоги дітям з тяжкими захворюваннями.

Якщо говорити про Закарпатську область, то на її території діють такі організації, як:

1. Волонтерська міжнародна еколого-археологічна експедиція «Замки Закарпаття».
2. Рух підтримки закарпатських військових.
3. Волонтерська група Негрі Власти.
4. Закарпатський координаційний центр допомоги ООС.
5. Закарпатський обласний комітет допомоги солдатським матерям.

Варто відмітити і Закарпатський обласний благодійний фонд «Сім'я», який створений з метою надання допомоги малозабезпеченим сім'ям, матерям-одиначкам, родинам, у яких 3 і більше дітей, дітям та самотнім, людям з обмеженими фізичними можливостями, клінікам сімейної медицини.

Процедура створення волонтерської організації

Порядок державної реєстрації благодійних організацій та загальні засади їх діяльності в Україні визначені Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012 (далі – Закон № 5073) та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 755-IV від 15.05.2003 (далі – Закон № 755).

Відповідно до статті 1 Закону № 5073, благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності.

Засновниками благодійних організацій можуть виступати дієздатні фізичні та юридичні особи, крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права.

Як встановлено в ч. 1 ст. 11 Закону № 5073, метою благодійних організацій не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед їх працівників.

Разом з тим, таким організаціям дозволяється вести господарську діяльність.

Законодавством встановлено наступні види благодійних організацій (ст. 13 Закону № 5073):

- благодійне товариство;
- благодійна установа;
- благодійний фонд.

Існує в наукових джерелах думка, що волонтерська організація не може функціонувати у формі волонтерського товариства, а у формі волонтерського фонду або волонтерської членської організації – може. Це обґрунтовується тим, що Закон України «Про волонтерську діяльність» не зазначає, в якій організаційно-правовій формі може бути створена волонтерська організація, але оскільки волонтерство – форма благодійництва, а волонтерська організація – юридична особа, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку. Відповідно, згідно з положеннями Цивільного кодексу України – це повинна бути непідприємницька юридична особа, а створюватися така організація може у тих організаційно – правових формах, які передбачені Законом України «Про волонтерську діяльність». Тому дослідники приходять до висновку, що у формі товариства благодійні організації не існують.

З приводу цього варто відмітити наступне. ЦК передбачає існування не тільки підприємницьких товариств, але і непідприємницьких. Так ст. 84 ЦК визначає підприємницькі товариства здійснюють підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку та наступного його розподілу учасниками, а непідприємницькі не мають на меті отримання прибутку.

Відповідно положення Закону «Про господарські товариства» не стосуються непідприємницьких товариств, а тільки тих, які мають на меті отримання прибутку¹⁴.

¹⁴ Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.

Для набуття правосуб'єктності благодійної організації є необхідною її державна реєстрація. У відповідності до положень Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» для державної реєстрації благодійної організації подаються такі документи:

1) заява засновників (засновника) встановленого зразка;

2) протокол установчих зборів (з'їзду, конференції) із зазначенням рішення про заснування благодійної організації та затвердження статуту (положення), рішення про вибори органів управління;

3) статут (положення) благодійної організації у двох примірниках.

Після проведення державної реєстрації благодійна організація підлягає внесенню в Реєстр неприбуткових установ і організацій, у такому випадку організація не набуває статусу платника податку на прибуток.

Крім того, на розсуд її органів управління, благодійна організація може бути зареєстрована в якості одержувача гуманітарної допомоги згідно Порядку реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 39 від 30.01.2013 року. Включення до такого реєстру є доцільним у випадку необхідності одержання податкових пільг за операціями з гуманітарною допомогою.

Отже, в цілому Закони № 5073 та № 755-IV на належному рівні регламентують процедуру створення та державної реєстрації благодійних організацій. Разом з тим, необхідно особливу увагу приділяти змісту та оформленню установчих документів з метою недопущення негативних наслідків у вигляді відмови у такій реєстрації.

Неприбутковий статус волонтерських організацій

Особливості правового статусу діяльності волонтерських організацій закріплені на законодавчому рівні, а саме в ст. 5 Закону України «Про волонтерську діяльність». На сьогоднішній день залучати до своєї діяльності волонтерів можуть організації та установи, які є неприбутковими, тобто включені органами ДФС України до Реєстру неприбуткових установ та організацій. При цьому вони провадять діяльність з укладенням договору про провадження волонтерської діяльності або без такого договору.

Для включення до Реєстру неприбуткова організація повинна подати до контролюючого органу реєстраційну заяву за формою 1-РН згідно з додатком 1 і засвідчені підписом керівника або представника такої організації та скріплені печаткою (за наявності) копії установчих документів неприбуткової організації (крім тих, що оприлюднені на порталі електронних сервісів відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»¹⁵.

Реєстраційна заява та копії зазначених документів можуть бути подані (надіслані) неприбутковою організацією в один із таких способів:

– особисто керівником або представником неприбуткової організації (в обох випадках з документальним підтвердженням особи та її повноважень) або уповноваженою на це особою;

¹⁵ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755 ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.

– поштою з повідомленням про вручення та описом вкладення;

– засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб у порядку, визначеному законодавством, якщо установчі документи оприлюднені на порталі електронних сервісів відповідно до Закону;

– державному реєстратору як додаток до заяви про державну реєстрацію створення юридичної особи або змін до відомостей про юридичну особу. Така заява передається в електронній формі в установленому порядку технічним адміністратором Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань до контролюючих органів разом з відомостями про державну реєстрацію створення юридичної особи або змін до відомостей про юридичну особу згідно із Законом¹⁶.

Варто звернути увагу на те, що волонтерські організації, які отримують кошти на провадження волонтерської діяльності, на письмову вимогу фізичних та юридичних осіб, які надають кошти для здійснення такої діяльності, зобов'язані надавати звіт про цільове використання цих коштів у строки та в порядку, установлені цими особами.

Правосуб'єктність організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів включає перелік прав та обов'язків, що передбачені нормативно-правовими актами та установчими документами.

¹⁶ Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру. *Офіційний вісник України*. 2016. № 56. Ст. 1945.

Так, зокрема, положення Закону України «Про волонтерську діяльність» визначають, що залучати волонтерів до своєї діяльності можуть організації та установи, які є неприбутковими. Крім того, вони наділені наступними правами та обов'язками:

провадити діяльність із укладенням договору про провадження волонтерської діяльності з волонтером або без такого договору у порядку, визначеному цим Законом;

отримувати кошти та інше майно для здійснення волонтерської діяльності;

самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності;

видавати волонтерам посвідчення, що засвідчують їх особу та вид волонтерської діяльності в межах організації;

відшкодовувати волонтерам витрати, пов'язані з наданням ними волонтерської допомоги;

страхувати життя і здоров'я волонтерів на період провадження ними волонтерської діяльності відповідно до Закону України «Про страхування»;

запрошувати іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України, направляти громадян України за кордон для провадження волонтерської діяльності;

набувати інші права, передбачені законом (зноска).

Крім прав, організації та установи реалізують обов'язки, що визначені у аналізованому нормативному акті:

забезпечувати волонтерам безпечні та належні для життя і здоров'я умови здійснення волонтерської діяльності;

здійснювати підготовку волонтерів;
надавати волонтерам достовірну, точну та повну інформацію щодо змісту та особливостей провадження волонтерської діяльності;
забезпечувати вільний доступ до інформації, що стосується здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

*Залучення фізичних осіб
до волонтерської діяльності*

Змінений Закон України «Про волонтерську діяльність» дозволяє неприбутковим організаціям, які залучають до своєї діяльності волонтерів, здійснювати діяльність з волонтерами з укладенням договору про провадження волонтерської діяльності або без нього.

Аналізуючи статтю 9 Закону України «Про волонтерську діяльність» слід відмітити, що договір про провадження волонтерської діяльності обов'язково укладається:

у разі надання волонтерської допомоги за напрямами, визначеними абзацами сьомим і восьмим частини третьої статті 1 цього Закону, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

за бажанням волонтера або його законного представника, якщо волонтер є особою віком від 14 до 18 років.

Волонтерськими організаціями можуть видаватися посвідчення волонтера.

Волонтерська організація виконує, в певній мірі, таке і соціальну функцію, у формі підтримки своїх

співробітників і добровольців, залучаючи до волонтерської діяльності частину населення.

Окремий перелік обов'язків волонтерської організації стосується їх діяльності, при залученні іноземців та осіб без громадянства. Так, організації та установи, що залучають до волонтерської діяльності іноземців та осіб без громадянства, протягом п'яти робочих днів з моменту такого залучення письмово інформують про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності. Вони також у разі припинення іноземцем чи особою без громадянства провадження волонтерської діяльності протягом п'яти робочих днів повідомляють про це центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції.

Фінансові пільги

Кабінет Міністрів скасував норму про експорт та обіг в Україні товарів подвійного призначення. Важливим елементом волонтерської діяльності є також і відшкодування витрат, які пов'язані з наданням волонтерської діяльності.

До таких витрат, згідно ст. 11 Закону України «Про волонтерську діяльність» законодавець відносить:

1. Волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю

або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Волонтеру можуть бути відшкодовані підтвержені документами:

витрати на проїзд (включаючи перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності;

витрати на отримання візи;

витрати на харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу;

витрати на проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин;

витрати на поштові та телефонні послуги, якщо волонтер здійснює волонтерську діяльність поза межами місцезнаходження волонтерської організації;

витрати на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги.

2. Відшкодування витрат, визначених частиною першою цієї статті, може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів – у разі укладення з ними договору про надання волонтерської допомоги, міжнародних програм, або установи, організації, з якою волонтер уклав договір про провадження волонтерської діяльності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Відшкодування витрат, визначених частиною першою цієї статті, не є доходом волонтера та не є базою

для оподаткування податком на доходи фізичної особи та єдиним соціальним внеском.

Не оподатковується також виплачена благодійна допомога на користь окремих категорій громадян як безпосередньо таким громадянам або через Міністерство оборони України, Головне управління Національної гвардії України, Службу безпеки України.

Важливим кроком щодо створення сприятливих умов в роботі волонтерських організацій стало прийняття Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. (№ 1706-VII)¹⁷. Згідно із ст. 15 цього Закону благодійна, гуманітарна та технічна (в тому числі міжнародна), допомога внутрішньо переміщеним особам звільняється від податків, зборів та інших загальнообов'язкових платежів (в тому числі від податку на додану вартість, акцизних зборів (37 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави).

Порядок ввезення в Україну товарів гуманітарної допомоги встановлено Законом України «Про гуманітарну допомогу»¹⁸. Для того, щоб скористатися пільгами зі сплати ввізних податків необхідно:

- зареєструвати благодійну організацію;
- внести благодійну організацію до Єдиного реєстру одержувачів гуманітарної допомоги (ведеться Мінсоцполітики України);

¹⁷ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

¹⁸ Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 51. Ст. 451.

– звернутися до Мінсоцполітики України з проханням визнати конкретні товари гуманітарною допомогою. Мінсоцполітики видає наказ;

– звернутися в митницю для митного оформлення гуманітарної допомоги.

В даному контексті слід зазначити, що гуманітарна допомога не звільняється від інших видів контролю (санітарного, ветеринарного, фіто-санітарного, екологічного).

Митне оформлення такої допомоги здійснюється за спрощеним порядком, встановленим Кабінетом Міністрів України¹⁹.

Вищезазначені заходи знайшли підтримку серед волонтерської спільноти, однак вони, на нашу думку, є недостатніми для підготовки відповідного системного законодавчого поля, адже базовим нормативним актом, що регулює діяльність волонтерських організацій, є Закон України «Про волонтерську діяльність» 2011 року, яким не передбачена участь волонтерів у подіях, аналогічних тим, які розгорнулися в Україні, починаючи з грудня 2013 р. Відзначимо також, що Закон України «Про волонтерську діяльність» неодноразово проходив експертну оцінку, яка вказувала на його недоліки²⁰.

Якщо говорити про оподаткування доходів волонтерських організацій, то від оподаткування звільняються доходи, отримані ними у вигляді:

¹⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

²⁰ Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.

– коштів або майна, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань;

– пасивних доходів;

– дотацій та субсидій, отриманих із державного або місцевих бюджетів, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної, у тому числі гуманітарної допомоги, крім того дотацій на регулювання цін на платні послуги, які надаються таким неприбутковим організаціям або через них їх одержувачам згідно із законодавством з метою зниження рівня таких цін.

Відповідно до Податкового кодексу під терміном «основна діяльність» слід розуміти діяльність неприбуткових організацій, яка визначена для них як основна²¹.

Правопорушення у сфері благодійної діяльності має місце на всіх етапах. Основною проблемою, з якою при цьому стикаються правоохоронні органи, є недосконалість правового регулювання благодійності, про що уже зазначалося. Поряд з цим відсутнє чітке нормативне закріплення відповідальності у цій сфері.

Так, ч. 1 ст. 27 Закону № 5073 встановлено, що суб'єкти благодійної діяльності і посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом²².

²¹ Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-17. Ст. 112.

²² Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.

З наведеного випливає, що до відповідальності порушників можливо притягнути лише в разі, коли їхнє діяння містить склад того чи іншого правопорушення, передбаченого законодавством України. Якщо звернутись до його системного аналізу, можна зробити висновок, що в Україні відсутні спеціальні правові норми, які визначали б склад адміністративного правопорушення та/або злочину у сфері благодійництва, що вкрай ускладнює роботу правоохоронців.

Також слід відмітити, що законодавчо закріпленим є те положення, що контроль за діяльністю благодійних організацій, у тому числі і порядком використання ними майна та коштів, призначених для благодійної допомоги, здійснюється органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Контролюючі органи виконавчої влади в межах своїх повноважень мають право вимагати від благодійників та органів управління благодійної організації надання їм необхідних документів та отримувати необхідні пояснення.

Благодійники, які передали своє майно, кошти та інші матеріальні цінності до благодійної організації, одержують на їх вимогу звіт про використання зазначених майна, коштів та цінностей. Якщо майно, кошти та інші матеріальні цінності передані за цільовим призначенням, звіт про їх використання подається благодійнику в обов'язковому порядку благодійною організацією.

Набувачі благодійної допомоги у формі благодійних внесків і пожертвувань, що мають цільовий характер (благодійні гранти), повинні звітувати перед благодійниками та благодійними організаціями про їх використання.

Доброчесність волонтерських організацій

Нині для сотні псевдоволонтерів збір грошових коштів став постійним заробітком. Аби не потрапити на гачок аферистів, не варто бути занадто довірливими: перед тим як жертвувати власні кошти, потрібно перевірити особу, яка звертається з проханням про допомогу.

Фінансові надходження від фізичних та юридичних осіб використовуються на здійснення конкретних напрямів волонтерської діяльності, передбачених статутом (положенням) волонтерської організації.

Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, самостійно визначають напрями використання залучених на забезпечення волонтерської діяльності коштів та іншого майна, крім випадків цільового надання коштів та іншого майна фізичними чи юридичними особами для здійснення конкретного виду волонтерської допомоги. (ст. 12 Закону).

На даний час благодійна діяльність в Україні перебуває на хвилі піднесення: в державі діє величезна кількість благодійних фондів, а в їх діяльності беруть участь багато громадян. Залучена ними допомога в значній мірі сприяє вирішенню ряду проблем, які виникли в державі, а добросовісні благодійні фонди користуються високим рівнем довіри.

Саме завдяки активності благодійних організацій значно підвищився рівень підтримки Збройних Сил України, було вирішено ряд проблем переміщених осіб, залучено і надано благодійну допомогу соціально-незахищеним верствам населення тощо.

Однак, це в той же час призвело і до поширення зловживань у даній сфері з боку недобросовісних осіб: із зростанням кількості громадян, готових жертвувати власні кошти на благодійні потреби активізувалась також і шахрайські структури, які під виглядом благодійної діяльності проводять публічні збори пожертв.

Багато в чому така шахрайська діяльність в Україні стала можливою у зв'язку з відсутністю реальних способів контролю та звітності при здійсненні благодійної діяльності.

Якщо звернутися до досвіду міжнародної спільноти, в інших країнах запроваджено особливі механізми звітності та контролю за діяльністю благодійних організацій.

Зокрема, в Фінляндії такі організації зобов'язані надавати інформацію щодо своїх доходів та витрат на вимогу будь-якого заявника. Повний обсяг інформації про доходи та видатки благодійних фондів внесено у відповідний Державний реєстр благодійних організацій, який діє в Ірландії та знаходиться в публічному доступі в мережі «Інтернет».

Різного роду звіти про діяльність благодійних організацій публікуються і в спеціалізованих виданнях Нідерландів, Люксембургу, а у Великобританії, Іспанії така інформація підлягає обов'язковому опублікуванню на вебсайтах таких організацій.

Вбачається, що врахування міжнародного досвіду у даній сфері в нашій державі є гостро необхідним.

Правопорушення у сфері благодійної діяльності має місце на всіх етапах. Основними проблемами, з якими при цьому зіштовхуються правоохоронні органи – недосконалість правового регулювання

благодійності, про що уже зазначалося. Поряд з цим, відсутнє чітке нормативне закріплення відповідальності у даній сфері.

Так, ч. 1 ст. 27 Закону № 5073 встановлено, що суб'єкти благодійної діяльності і посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом.

З наведеного слідує, що до відповідальності порушників можливо притягнути тільки у випадку, коли їхнє діяння містить склад того чи іншого правопорушення, передбаченого законодавством України. Якщо звернутись до його системного аналізу, можна зробити висновок, що в Україні відсутні спеціальні правові норми, які визначали б склад адміністративного правопорушення та/або злочину у сфері благодійництва, що вкрай ускладнює роботу правоохоронців.

3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ВОЛОНТЕРА

Права та обов'язки волонтерів

Згідно положень даного Закону волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Що стосується іноземців та осіб без громадянства, то вони здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Волонтер має право на:

- належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням;
- зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу;
- відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством²³.

²³ Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.

Якщо говорити про обов'язки, які покладаються на волонтера при здійсненні ним своєї діяльності, то вони полягають в наступному:

- волонтер повинен сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;

- у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;

- у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);

- не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;

- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;

- у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;

- відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону.

З аналізу наукової літератури випливає, що волонтери в переважній більшості, працюють з організаціями і на їх базі здійснюють свою діяльність. Вони працюють на основі договору.

Проблеми волонтерської діяльності

Серед проблем, з якими стикаються волонтери, можна виокремити проблему з оподаткуванням

благодійної допомоги та розмитненням товарів, які ввозяться в Україну. Але, слід відмітити, що на даний час перед волонтерами та волонтерськими організаціями виникають все нові суттєві проблеми, які можна згрупувати за наступними напрямками:

1. Зниження обсягів допомоги з боку населення України, представників діаспори та інших благодійників.

2. Діяльність псевдоволонтерів і випадки зловживань з боку волонтерів.

3. Відсутність достатньої координації волонтерів між собою – недостатня обізнаність або відсутність координації між діями осіб і структур, що виконують схожі завдання.

4. Відсутність ефективного контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами.

5. Погана комунікація між волонтерами і суспільством.

6. Зниження мотивації, емоційне вигорання волонтерів. Не можна обійти увагою важливу проблему виснаження волонтерів (фізичного, емоційного, психологічного).

7. Безпека волонтерів. Окремою проблемою є безпека волонтерів, насамперед тих, хто самостійно доставляє допомогу в підрозділи, які знаходяться на лінії зіткнення.

8. Недостатнє законодавче регулювання волонтерської діяльності. Діюча нормативно-правова база багато в чому не враховує реалії, і час від часу перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем.

9. Консерватизм державних структур. Традиційний фактор ризику реформ – інерція системи і саботаж з боку чиновників²⁴.

Ці проблеми потребують удосконалення. Вирішення цих питань допоможе в подальшому удосконалювати, розвивати та популяризувати волонтерський рух в Україні.

Від часів незалежності України державою видано низку нормативно – законодавчих актів щодо підтримки та розвитку волонтерського руху, зокрема, у Законах України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (від 21.06.2001 р., № 2558-III)²⁵, «Про соціальні послуги» (від 19.06.2003 р., № 966 – IV)²⁶, в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. 10 грудня 2003 року затверджено постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» (від 10.12.2003 р. № 1895)²⁷. Це свідчить про визнання суспільством значущості волонтерської діяльності.

²⁴ Юрченко І.В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні: наукові доповіді і повідомлення IV Всеукраїнської соціологічної конференції* (м. Київ, 21 травня 2004 р.). Київ, 2004. С. 350. URL: <http://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini> (дата звернення 11.11.2018).

²⁵ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213.

²⁶ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 35.

²⁷ Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895. *Офіційний вісник України*. 2004. № 51, том 1, стор. 144, стаття 2673.

8 квітня 2014 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави» (№ 1190-VII), за яким фінансування оборони держави, Збройних Сил України, мобілізаційної підготовки та заходів з мобілізації дозволено здійснювати за рахунок коштів місцевих бюджетів, неурядових організацій, фізичних та юридичних осіб²⁸. Відповідні зміни були внесені до законів «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про гуманітарну допомогу», «Про благодійну діяльність та благодійні організації»²⁹.

2 вересня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги» (№ 1668-VII), яким вносяться зміни до ст. 165 і 170 Податкового кодексу щодо звільнення в період проведення АТО від оподаткування податком на доходи фізичних осіб благодійної допомоги, призначеної для учасників бойових дій³⁰.

Іншим Законом України «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про благодійну діяльність та

²⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави : Закон України від 8 квітня 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1190-18> (дата звернення 11.11.2018).

²⁹ Вашкович В.В. Становлення та розвиток правового регулювання діяльності волонтерів. Закарпатські правові читання : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 20–22 квітня 2017 р.) Ужгород : Ужгородський національний університет, т. 2, 2017. С. 203–207.

³⁰ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги : Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1668-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 41–42. Ст. 2028.

благодійні організації» від 2 вересня 2014 р. (№ 1663-VII) особам, які перебувають на державній або іншій публічній службі, дозволено здійснювати публічний збір благодійних пожертв для забезпечення боєздатності Збройних Сил України³¹. Протягом 2015 р. законодавець розробив більш ретельну правову регламентацію волонтерської діяльності, доповнивши ЗУ «Про волонтерську діяльність» низкою положень, серед яких основні зміни стосуються питань реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності; регламентації діяльності організацій і установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів; виплат грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідність волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій та збройних конфліктів; правового статусу волонтерів; порядку укладання договорів про провадження волонтерської діяльності і договорів про надання волонтерської допомоги³².

Характеристика волонтерів

В залежності від виду роботи волонтера в процесі реалізації волонтерської діяльності:

– це соціально-реабілітаційна робота, яка полягає у попередженні та подоланні негативних явищ

³¹ Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» : Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1663-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1663-18>. (дата звернення 11.11.2018).

³² Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 5 березня 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/246-19/paran10#n10>. (дата звернення 12.11.2018).

у молодіжному середовищі (робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки; профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв; профілактика та запобігання тютюнопалінню; профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин; профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та ВІА/СНІДу; підтримка дітей та підлітків, жінок та інших осіб, що постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства; підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані; соціальна робота з «дітьми вулиці»);

– це соціальна опіка і захист найменше захищених категорій осіб, яка передбачає підтримку та сприяння розвитку творчих здібностей молодих інвалідів; допомога молодим сім'ям; робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; волонтерська робота з жіночою молоддю; допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям; допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді);

– це допомога громадянину інтегруватися у суспільство, що проявляється у сприянні самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню дітей та молоді; формування та розвиток якостей творчої особистості; соціальна підтримка безробітних; розвиток та підтримка обдарованих дітей та підлітків; організація змістовного дозвілля дітей та молоді як шлях профілактики дитячої бездоглядності і правопорушень.

Волонтери можна виділити у окремі групи:

за ознакою приналежності до організацій волонтерів поділяються на:

– волонтери, які працюють в державних організаціях;

-
- волонтери, які працюють в недержавних організаціях;
 - волонтери, які працюють в навчальних закладах;
 - кооперативні волонтери;
 - волонтери ініціативних груп мешканців територіальних громад.

Важливою ознакою волонтера є досвід роботи. В залежності від досвіду роботи волонтерів можна розділити на такі групи:

- волонтери, які не мають досвіду роботи;
- волонтери-початківці;
- волонтери, які мають достатній досвід роботи.

В залежності від напряму волонтерської допомоги волонтери поділяються на:

- тих, які працюють з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- тих, які працюють з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями;
- тих, які працюють з малозабезпеченими, безробітними, багатодітними, бездомними, осіб, людьми, які потребують соціальної реабілітації;
- тих, які здійснюють догляд за хворими, людьми з обмеженими можливостями, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які потребують підтримки та допомоги;
- тих, які надають допомогу громадянам, що постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;
- тих, які займаються організацією та проведенням заходів, пов'язаних з охороною навколишнього

природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, кладовищ;

- тих, які допомагають у організації та проведенні заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

- тих, які надають волонтерську допомогу при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

В залежності від періоду часу, який волонтер витрачає на здійснення волонтерської діяльності волонтерів поділяють на:

- волонтери, які працюють тривалий проміжок часу (понад три місяці);

- сезонні волонтери;

- волонтери, які працюють короткий проміжок часу (менше трьох місяців);

- волонтери з одноразовим залученням.

В залежності від складу волонтерської групи:

- змішана, тобто волонтерська робота може бути організована волонтерами з різним соціальним статусом (студенти, пенсіонери);

- однотипова, тобто волонтерська робота здійснюється волонтерами однієї соціальної групи (групи волонтерів-студентів, волонтерів-пенсіонерів).

За ступенем мобільності волонтерів поділяють на: мобільні; з обмеженою мобільністю; немобільні.

Якщо говорити про вік волонтера, то волонтерами можуть бути: діти та підлітки; молодь; люди зрілого віку; люди похилого віку.

За ступенем професіоналізму виділяють такі види: фахівці; нефахівці в галузі, за якою здійснюється волонтерська робота.

В залежності від соціально статусу: учні; студенти; безробітні; фахівці; пенсіонери.

Волонтери можуть здійснювати свою діяльність в таких сферах: соціального захисту; охорони здоров'я; освіти та виховання; охорони навколишнього середовища; спорту і туризму; культури та молодіжного руху; розвитку міжнародного співробітництва; правозахисної діяльності; менеджменту – керівництвом волонтерською діяльністю.

Договір про волонтерську діяльність

Положеннями Закону України «Про волонтерську діяльність»³³ передбачено, що договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності. У договорі може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних з виконанням договору.

Договір про провадження волонтерської діяльності укладається в письмовій формі.

³³ Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.

Договір про провадження волонтерської діяльності може укладатися з особою, яка досягла 18 років. Діти, які досягли 14 років, можуть укладати договори за письмової згоди батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів, піклувальника.

Договір про провадження волонтерської діяльності має містити:

- опис волонтерської діяльності (завдання);
- період провадження волонтерської діяльності;
- права та обов'язки сторін;
- відповідальність за заподіяння збитків;
- умови розірвання договору.

Аналіз статті 10 Закону України «Про волонтерську діяльність» дає визначення поняття договору, а саме, що договір про надання волонтерської допомоги в обов'язковому порядку укладається за бажанням отримувача волонтерської допомоги;

договір про надання волонтерської допомоги укладається в письмовій формі.

Також важливо відмітити, що договір про надання волонтерської допомоги має містити наступні пункти:

- опис волонтерської допомоги (завдання);
- період провадження волонтерської допомоги;
- права та обов'язки сторін;
- відповідальність за заподіяння збитків.

Кожен справжній волонтер повинен мати при собі посвідчення з печаткою та підписом директора, а також контактною інформацією про організацію, в якій він зареєстрований. До того ж між ним та організацією обов'язково укладається договір, про який ми згадували вище.

Інформація про волонтерів і волонтерську діяльність є відкритою, а тому кожен може перевірити законність здійснення волонтерської діяльності відповідною особою. Дана інформація розміщена на офіційному сайті Мінсоцполітики³⁴.

³⁴ Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://msp.gov.ua> (дата звернення 10.10.2018).

4. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Напрямки діяльності

Військові агресія РФ 2022 року дала новий поштовх до розвитку волонтерства як важливого суспільного явища. Українське суспільство оперативно реагує на нові реалії та дає відповіді на виклики воєнного часу.

Проведення військових дій в Україні зумовило доповнення закону України «Про волонтерську діяльність» у 2015 році нормою, яка передбачає, що волонтерська діяльність здійснюється зокрема за таким напрямом, як надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення ООС.

Якщо до появи волонтерства у сфері забезпечення обороноздатності держави волонтерський рух проявляв себе досить в обмежених рамках і його інституціоналізація відбулась повільно, нечітко і цей інститут не мав вагомого впливу на життєдіяльність суспільства, то в період антитерорестичної операції волонтерський рух перетворився в значний фактор громадянської активності і його інституціоналізація вже має чіткий, сформований характер.

Волонтерство включає соціальну спільність волонтерів, волонтерські групи, спеціалізовані на виконання тієї чи іншої діяльності: збір коштів,

обладнання, медикаментів та доставку їх в зону військових дій.

Волонтерський рух у сфері забезпечення обороноздатності має окремі напрями, які притаманні лише йому. Серед них можна виділити такі:

1. Допомога армії. Цей напрям передбачає збір харчів для воїнів, теплих речей, амуніції та ліків.

2. Наступний напрям передбачає допомогу пораненим військовим в госпіталях та лікарнях.

3. Ще одним напрямом є допомога сім'ям тимчасових переселенців. Цей напрям передбачає надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, а також пошук житла та роботи, адаптація до нового місця в соціумі.

4. Надання психологічної, гуманітарної, матеріальної допомоги сім'ям учасників бойових дій.

5. Технічна допомога. Вона передбачає відновлення, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин³⁵.

Реєстр волонтерів

Правове регулювання здійснення волонтерської діяльності у сфері забезпечення обороноздатності країни крім базового Закону України «Про волонтерську діяльність» здійснюється також Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції» від 30.10.2014 року № 1089. У відповідності до його положень створено

³⁵ Волонтерський рух допомоги українським військовим. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 30.11.2018).

Реєстр волонтерів антитерористичної операції. Реєстр формується і ведеться центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику та оприлюднюється на його офіційному вебсайті. Порядок формування та ведення Реєстру визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики. Цим органом на даний час є Державна фіскальна служба у відповідності до наказу Міністерства фінансів України від 30.10.2014 № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції».

Як зазначалось вище, Реєстр волонтерів ООС створено в електронній формі. Так, на офіційному вебсайті ДФС щодаки оприлюднюються такі відомості з Реєстру:

- прізвище, ім'я, по батькові волонтера;
- категорії фізичних осіб, на користь яких надається благодійна допомога волонтером;
- реквізити незакритих банківських рахунків волонтера (найменування банку, код банку, номер рахунку, валюта рахунку, дата відкриття);
- найменування органу ДФС за основним місцем обліку волонтера;
- дата початку здійснення фізичною особою діяльності як волонтера;
- дата включення до Реєстру, внесення змін до Реєстру стосовно волонтера;
- дата припинення діяльності як волонтера;
- дата виключення з Реєстру.

Отже, Реєстр надає можливість всім зацікавленим сторонам отримувати в режимі реального часу

інформацію щодо зареєстрованих благодійників – фізичних осіб³⁶.

Податкові пільги

Порядок оподаткування доходів фізичних осіб, в тому числі благодійників – фізичних осіб та фізичних осіб – набувачів благодійної допомоги (бенефіціарів) регулюється розділом IV Податкового кодексу.

Змінами, внесеними Законом № 1668 до ст. 165 цього Кодексу, зокрема, розширено та уточнено перелік доходів, які не включаються до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку.

Так, змінами передбачено звільнення від оподаткування податком на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) благодійної допомоги, яку отримують учасники бойових дій, члени їх сімей та благодійники – фізичні особи, внесені до Реєстру волонтерів ООС.

Для наочності наведемо норми Податкового кодексу, згідно з якими звільнено від оподаткування ПДФО благодійної допомоги, що надається/отримується зазначеними платниками податку, а також цілі, на які вона надається, а саме: до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються такі доходи:

1. Сума державної та соціальної матеріальної допомоги, державної допомоги у вигляді адресних виплат та надання соціальних і реабілітаційних послуг відповідно до закону, житлових та інших субсидій або

³⁶ Офіційний вебсайт ДФС. URL: <http://sfs.gov.ua> (дата звернення 30.11.2018).

дотацій, компенсацій (включаючи грошові компенсації інвалідам, на дітей-інвалідів при реалізації індивідуальних програм реабілітації інвалідів, суми допомоги по вагітності та пологах), винагород і страхових виплат, які отримує платник податку з бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та у формі фінансової допомоги інвалідам з Фонду соціального захисту інвалідів згідно із законом, у тому числі (але не виключно):

а) сума грошової допомоги, яка надається згідно із законом членам сімей військовослужбовців чи осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (безвісно пропали) або померли під час виконання службових обов'язків³⁷.

2. Сума (вартість) благодійної допомоги:

а) виплаченої (наданої) благодійниками, у тому числі благодійниками – фізичними особами, які внесені до Реєстру волонтерів антитерористичної операції в порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», на користь:

а) учасників бойових дій – військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ

³⁷ Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. п. 165.1 ст. 165.

України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищають (захищали) незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і беруть (брали) безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції; працівників підприємств, установ, організацій, які залучаються (залучалися) та беруть (брали) безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством, або на користь членів сімей таких учасників бойових дій, які під час участі в антитерористичній операції, участі в забезпеченні її проведення зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я, загинули, померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих під час участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, чи визнані безвісно відсутніми в установленому порядку;

б) фізичних осіб, які мешкали на території Автономної Республіки Крим та вимушено покинули місце проживання у зв'язку з тимчасовою окупацією території України, визначеної Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;

в) отриманої благодійниками – фізичними особами, які внесені до Реєстру волонтерів антитерористичної операції в порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», для надання благодійної допомоги на користь осіб,

визначених у підпункті «а» цього підпункту (безпосередньо таким особам або через Міністерство оборони України, Головне управління Національної гвардії України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Адміністрацію Державної прикордонної служби України, Міністерство внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, через органи управління інших утворених відповідно до законів України військових формувань, їх з'єднання, військові частини, підрозділи, установи або організації, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету), у розмірі, фактично використаному на такі цілі, та на відшкодування документально підтверджених витрат таких благодійників, пов'язаних із наданням зазначеної благодійної допомоги. Правила цього підпункту застосовуються також до благодійної допомоги, отриманої зазначеними благодійниками – фізичними особами у звітному податковому році, що передує року їх внесення до Реєстру волонтерів анти-терористичної операції³⁸ [84, пп. 165.1.54 ст. 165].

3. Не включається до оподаткованого доходу благодійна допомога, що надається згідно з підпунктом 165.1.54 пункту 165.1 статті 165 цього Кодексу:

а) у будь-якій сумі (вартості), що надається: платником податку, визначеним абзацом другим підпункту «а» та підпунктом «б» підпункту 165.1.54

³⁸ Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. пп. 165.1.54 ст. 165 пп. 165.1.54 ст. 165.

пункту 165.1 статті 165 цього Кодексу, – для закупівлі або у вигляді спеціальних засобів індивідуального захисту (касок, бронежилетів, виготовлених відповідно до військових стандартів), технічних засобів спостереження, лікарських засобів, засобів особистої гігієни, продуктів харчування, предметів речового забезпечення чи інших товарів (робіт, послуг) за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України, чи для оплати (компенсації) вартості лікарських засобів, донорських компонентів, виробів медичного призначення, технічних та інших засобів реабілітації, платних послуг з лікування, забезпечення виробами медичного призначення, технічними та іншими засобами реабілітації, послуг медичної реабілітації, санаторно-курортного оздоровлення.

Якщо загальна сума отриманої благодійної допомоги протягом звітного (податкового) року перевищує зазначений граничний розмір, сума перевищення оподатковується за ставкою, встановленою п. 167.1 ст. 167 Податкового кодексу (в 2017 р. – 18 %), і платник податку зобов'язаний подати річну податкову декларацію із зазначенням сум отриманої благодійної допомоги.

При цьому до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку – благодійника – фізичної особи, внесеного до Реєстру волонтерів АТО, не включається сума (вартість) благодійної допомоги, що надається на користь вищезазначених осіб у розмірі, фактично використаному на такі цілі, та на відшкодування документально підтверджених витрат таких благодійників, пов'язаних із наданням зазначеної благодійної допомоги.

Під пунктом «б» пп. 165.1.54 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу передбачено, що до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу також не включається благодійна допомога, отримана благодійниками – фізичними особами у звітному податковому році, що передує року їх внесення до Реєстру волонтерів ООС. Зазначені доходи не включаються до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платників податку до 31 грудня (включно) року, що настає за роком, у якому завершено антитерористичну операцію.

При цьому якщо із суми (вартості) благодійної допомоги, яка відповідає умовам, визначеним цим підпунктом, було утримано (сплачено) податок податковим агентом або платником податку, то суми такого податку підлягають поверненню платнику податку з бюджету у порядку, встановленому цим Кодексом для повернення сум помилково або надміру сплачених грошових зобов'язань.

Кошти, отримані благодійниками – фізичними особами на їх банківські рахунки на цілі, визначені у пп. «б» пп. 165.1.54 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу, та не використані такими благодійниками у встановлений цим підпунктом строк, повинні бути перераховані ними до Держбюджету України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України³⁹.

Для успішної роботи волонтерів дуже важливо, щоб державна фіскальна служба одночасно із веденням Реєстру зробила більш доступною та зрозумілою для громадян систему доступу до списку документів, які

³⁹ Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112.

є основою для звільнення від ПДФО за збір коштів на допомогу Криму і переміщеним особам зі східних регіонів України. Це передбачено пунктом 170.7.8 та пунктом 170.7 ст. 170 Податкового кодексу України. Завдяки цьому, громадянин, зайшовши на сайт, зміг би самостійно ознайомитися з переліком необхідних документів та подати їх не лише особисто, а і в електронному режимі, що б зробило прозорою дану послугу і полегшило громадянам подачу документів і саму процедуру отримання даної пільги.

Цільове використання допомоги

Важливим питанням, яке часто постає при наданні благодійної допомоги – це питання цільового витрачання наданих ресурсів. Оскільки волонтерство є одним із видів благодійництва, то обов'язок щодо контролю за цільовим використанням коштів набувачами благодійної допомоги (учасниками ООС та членами їх сімей) покладається на самого благодійника. Держава не може встановлювати жодних механізмів контролю, оскільки відповідні відносини лежать у площині діяльності громадянського суспільства.

При цьому набувач благодійної допомоги підтверджується благодійнику статус учасника ООС. Члени сімей учасників бойових дій зобов'язані одночасно підтверджувати такі факти, як родинний зв'язок з учасником; статус учасника бойових дій; поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я, загибелі або смерті внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих під час участі в ООС, чи визнання безвісно відсутніми в установленому порядку.

Документами, які підтверджують родинний зв'язок з учасником бойових дій, можуть бути свідоцтво про шлюб, про народження, паспорт тощо. Статус учасника ООС підтверджується відповідним посвідченням. Підтвердженням поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я може бути довідка про поранення, виписки з особистої справи, завірена командиром частини і печаткою, тощо. Факт загибелі підтверджується повідомленням про смерть (загибель), свідоцтвом про смерть.

Підтвердженням факту надання благодійної допомоги фізичним особам має бути документ, складений у письмовому вигляді, зокрема, але не виключно, акт приймання-передачі. Оскільки благодійна допомога носить цільовий характер, доцільно для ідентифікації отримувачів благодійної допомоги зазначити реєстраційний номер облікової картки або прізвище, ім'я, по-батькові із зазначенням дати народження, як це передбачено вимогами ст. 70 Податкового кодексу.

Слід зазначити, що крім випадків «пільгового» оподаткування сум (вартості) благодійної допомоги, встановлених пп. 165.1.54 п. 165.1 ст. 165 та пп. 170.7.8 п. 170.7 ст. 170 цього Кодексу, Кодекс містить ще декілька норм, якими передбачено звільнення від оподаткування ПДФО. Зокрема, перелік доходів, які не включаються до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку, наведено у пп. «и» пп. 165.1.1, пп. 165.1.19 п. 165.1 ст. 165 Кодексу.⁴⁰

⁴⁰ Податковий кодекс України від 08.04.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112.

Однак звільнення від оподаткування ПДВ благодійної допомоги можливо за умови дотримання деяких вимог, зокрема маркування продукції шляхом нанесення напису «Благодійна допомога. Продаж заборонено» на етикетку, ярлик або безпосередньо на зовнішню або внутрішню упаковку товару.

Крім того, благодійна допомога може надаватися у вигляді товарів, робіт, послуг, призначених для використання юридичними особами – її набувачами з метою провадження діяльності за цілями, передбаченими ст. 3 Закону № 5073 у наступних сферах:

- 1) освіта;
- 2) охорона здоров'я;
- 3) екологія, охорона довкілля та захист тварин;
- 4) запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- 5) опіка і піклування, законне представництво та правова допомога;
- 6) соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності;
- 7) культура та мистецтво, охорона культурної спадщини;
- 8) наука і наукові дослідження;
- 9) спорт і фізична культура;
- 10) права людини і громадянина та основоположні свободи;
- 11) розвиток територіальних громад;
- 12) розвиток міжнародної співпраці України;

13) стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України;

14) сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні;

15) сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану.

Слід зауважити, що не підлягають звільненню від оподаткування операції з надання благодійної допомоги у вигляді підакцизних товарів, цінних паперів (крім наданих ендавментів), нематеріальних активів і товарів/послуг, призначених для використання в господарській діяльності.

5. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Поняття соціальних послуг

У відповідності до положень законодавства основними суб'єктами – надавачами соціальних послуг в Україні є державні та комунальні установи, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету та безпосередньо виконують соціальні функції держави з надання соціальних послуг. Однак постійне збільшення кількості осіб, які потребують соціального забезпечення шляхом надання їм соціальних послуг, призводить до ситуації, коли держава або громада не в змозі повною мірою забезпечити надання соціальних послуг всім особам, які цього дійсно потребують, та не може гарантувати якості послуг, зважаючи на обмеженість розміру видатків з бюджетів на зазначені цілі. Суттєву підтримку у сфері надання соціальних послуг державі у такому випадку мали б надати саме недержавні суб'єкти надавачі соціальних послуг.

Нормативне визначення поняття дано в Законі України «Про соціальні послуги», а саме – соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності,

соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Оскільки волонтерство здійснюється у сфері надання соціальних послуг, то діяльність волонтерів та волонтерських організацій повинна відповідати всім вимогам аналізованого закону. В першу чергу це стосується вихідних, базових позицій та ідей. Закон України «Про соціальні послуги»⁴¹ визначає, що основними засадами надання соціальних послуг є:

1) сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;

2) попередження виникнення складних життєвих обставин;

3) створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Саме такий варіант, коли соціальна послуга надається волонтерами чи волонтерськими організаціями, класифікується як соціальна послуга за посередництвом третіх осіб.

В контексті дослідження волонтерства, то слід сказати, що дане поняття відображає не діяльність державних органів, а саме окремих осіб, які працюють на вирішення проблем.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої

⁴¹ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 35.

необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг:

- за місцем проживання особи (вдома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах соціального обслуговування;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Аналізуючи ст. 5 Закону України «Про соціальні послуги»⁴², можемо зробити висновок, що вони можуть надаватися у таких формах:

1) соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

2) психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

⁴² Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 35.

3) соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

4) соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

5) соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

6) юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

7) послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

8) послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями – комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих

на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

9) інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об’єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

10) інші соціальні послуги.

Перелік соціальних послуг, опис їх змісту та якості зазначаються в Державному класифікаторі соціальних стандартів та нормативів, що затверджується Кабінетом Міністрів України і публікується в засобах масової інформації відповідними центральними органами виконавчої влади.

Інституційна складова

До 2010 р. надання соціальних послуг відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги» та ЗУ «Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю» здійснювали центри соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ). Урядовим органом державного управління даними закладами було визначено Державну соціальну службу для сім’ї, дітей та молоді⁴³ яка входила до складу Міністерства сім’ї, молоді та спорту.

⁴³ Про утворення Державної соціальної служби для сім’ї, дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 року № 1125. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1125-2004-%D0%BF>. (дата звернення 28.11.2018).

Усі соціальні центри (ЦСССДМ) були об'єднані у мережу за територіальним поділом: рівень області, міста, району, села та селища.

Крім цього, створювалися спеціалізовані соціальні служби, як тимчасові формування при міських та районних ЦСССДМ, відповідно до потреб територіальної громади, яку вони обслуговували.

У 2010 р. було проведено оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади та відповідно до цього ліквідовано Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді, що привело до перепідпорядкування ЦСССДМ та їх спеціалізованих формувань Міністерству соціальної політики. Відповідно, вищезначений документ втратив чинність як власне, цілий ряд інших нормативних інструкцій й постанов⁴⁴.

Саме з цього моменту відбулося суттєве розширення мережі соціальних інституцій для різних груп клієнтів, які опинилися у складних життєвих обставинах (незалежно від їх віку та соціального статусу) та зростання кількості видів соціальних послуг, які можна отримати для їх вирішення, оскільки уся соціальна мережа, яка перебувала під управління двох різних міністерств об'єдналася в одну та збільшила свій потенціал.

На сьогодні загальне управління державними закладами та установами, які надають соціальні послуги, здійснюють відповідні структурні підрозділи Міністерства соціальної політики.

⁴⁴ Про затвердження переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати : наказ Міністерства соціальної політики від 03.09.2012 № 537. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966>. (дата звернення 28.11.2018).

Волонтерство при наданні соціальних послуг

Стосовно питання діяльності волонтерів у наданні соціальних послуг, то у практиці склалося так, що саме територіальні центри соціального обслуговування одиноких громадян та людей похилого віку, які діють при Управліннях праці та соціального захисту населення, а також територіальні відділення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді активно залучають до своєї діяльності волонтерів. Вони допомагають їм у здійсненні їх функціональних обов'язків.

Волонтери разом з працівниками здійснюють надання наступних послуг:

- догляд;
- підтримання належних умов проживання;
- паліативний/хоспісний догляд;
- послуги з влаштування до сімейних форм виховання, соціальної адаптації, соціальної інтеграції та реінтеграції;
- реабілітації, соціальної профілактики;
- соціального супроводу/патронажу.

Слід відмітити, що будь-які волонтери, або волонтерські групи при центрах соціальних служб для молоді діють в межах соціальних програм, які реалізуються центрами, передбачені планами робіт, завданнями, що покладені на центри державою.

Аналіз матеріалів обласних ЦСССМ дозволив виявити основні напрями роботи волонтерів (добровільних помічників):

Вони залучаються до соціально-реабілітаційної роботи, попередження та подолання негативних

явищ у молодіжному середовищі, що включає в себе наступні види:

- робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;
- профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв;
- профілактика та запобігання тютюнопалінню;
- профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин;
- профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІДу;
- підтримка дітей та підлітків, що постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства;
- підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані;
- соціальна робота з «дітьми вулиці».

У цьому напрямку волонтерами центрів СССМ проводяться різноманітні бесіди, диспути, лекції, організуються вечори, концерти «За здоровий спосіб життя», проводяться рольові та творчі ігри з молоддю та з «дітьми вулиці». Розповсюджуються інформаційні листівки, буклети про негативний вплив на організм вживання алкоголю, тютюну, наркотичних речовин. Тут застосовуються як групові форми роботи, так і індивідуальні.

Також волонтерів активно залучають до здійснення соціальної опіки і захисту найменш захищених категорій дітей та молоді. Даний напрям включає в себе наступні види послуг:

- підтримка та сприяння розвитку творчих здібностей молодих інвалідів;
- соціальна допомога молодим сім'ям;

-
- соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
 - соціальна підтримка військовозобов'язаної молоді;
 - соціальна робота з жіночою молоддю;
 - соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям;
 - допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді.

Організуються концерти, конкурси, змагання, ярмарки, створюються різноманітні клуби за інтересами, проводяться благодійні акції, вечори. Все це робиться для того, щоб такі категорії дітей та молоді відчували себе потрібними в цьому суспільстві.

Також волонтери здійснюють соціальний супровід молоді та допомагають молодим особам в інтеграції у суспільство. Цей напрям діяльності вони здійснюють через такі послуги:

- сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню дітей та молоді;
- формування та розвиток якостей творчої особистості;
- соціальна підтримка безробітної молоді, сприяння в працевлаштуванні;
- розвиток та підтримка обдарованих дітей та підлітків;
- організація змістовного дозвілля дітей та молоді як шлях профілактики дитячої бездоглядності і правопорушень.

Проводяться змагання, олімпіади, походи, екскурсії, конкурси творчих робіт, тематичні дні, вогнища, свята, ярмарки, також іде залучення молоді та підлітків до різноманітних гуртків та секцій.

Фінансування та стандарти послуг

Загалом, фінансування соціальних послуг, які затверджені Міністерством соціальної політики⁴⁵ здійснюється або може здійснюватися різними шляхами: 1) за рахунок місцевого бюджету, в першу чергу, тих послуг, які спрямовані на роботу із прийомними батьками та дітьми; соціальну реабілітацію, адаптацію та профілактику у громаді; за рекомендаціями Міністерства соціальної політики з 2017 р. місцеві органи виконавчої влади мають обов'язково враховувати фінансові витрати на кілька видів соціальних послуг, які входять до мінімального пакету соціальних послуг та визначаються відповідно до потреб конкретної громади; 2) соціальні заклади можуть надавати платні стандартизовані соціальні послуги для яких виписані та затверджені норми, нормативи, вимоги й вартість надання (в даному випадку оплата може здійснюватися не тільки за кошти громади, але й за рахунок державного соціального замовлення); 3) отримання соціального замовлення недержавними суб'єктами, що надають соціальні послуги у громаді за рахунок бюджетних коштів на підставі результатів рейтингового оцінювання конкурсних пропозицій для різних вразливих категорій населення; фінансування соціальних послуг потребує постійної оцінки та моніторингу з метою визначення їхньої відповідності

⁴⁵ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 28.11.2018).

до державних стандартів та забезпечення потреб отримувачів у якісних соціальних послугах⁴⁶.

Якщо аналізувати Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів⁴⁷ то він є складовою частиною державної системи класифікації та кодування соціально-економічної інформації. Класифікатор розроблено відповідно до статті 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Класифікатор розроблено для забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, законодавчого встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів, диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів, наукового обґрунтування норм споживання, гласності та громадського контролю при їх визначенні та застосуванні.

Об'єктами класифікації є державні соціальні стандарти і нормативи у сферах:

- доходів населення;
- соціального обслуговування;
- житлово-комунального обслуговування (надання пільг та субсидій на оплату комунальних послуг);
- транспортного обслуговування та зв'язку;

⁴⁶ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про соціальні послуги». URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=178687&cat_id=1_02036 [дата звернення 28.11.2018].

⁴⁷ Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р. № 293. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02> (дата звернення 28.11.2018).

охорони здоров'я;
забезпечення навчальними закладами;
обслуговування закладами культури;
обслуговування закладами фізичної культури та спорту;
побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування;
соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

У класифікаторі наведено перелік державних і соціальних стандартів і нормативів, які розбито на 10 різних підгруп. Зокрема, до таких груп даних акт відносить:

1. Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення. В даній підгрупі основним є прожитковий мінімум так як на його основі визначаються розміри мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, розміри інших видів соціальних виплат. Прожитковий мінімум застосовується також для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення державних соціальних програм.

2. Державні соціальні нормативи у сфері соціального обслуговування встановлюються для визначення переліку соціальних послуг, які можуть надаватися громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, безпритульним, самотнім, іншим

соціально незахищеним громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах.

3. Державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування – єдиний підхід до визначення норм споживання житлово-комунальних послуг окремих категорій громадян та соціальний захист громадян, які потребують підтримки держави, а також є головним для визначення соціальної гарантії житлово-комунальних послуг, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло; граничну норму оплати послуг з утриманням житла, житлово-комунальних послуг, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює реалізацію конституційних прав громадян.

4. Державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку. Дані нормативи є спрямовані на забезпечення гарантованими та якісними послугами, що надаються суб'єктами підприємництва, які мають ліцензію (дозвіл) на право надання цих послуг у відповідності до чинного законодавства при обслуговуванні населення на умовах загального і пільгового користування ними.

5. Державні соціальні нормативи у сфері охорони здоров'я спрямовані на забезпечення якісною і ефективною медичною допомогою населення України, доступності та рівноправності при її отриманні, визначають обсяги і види профілактичних, діагностичних, лікувальних заходів при наданні медичної допомоги дитячому і дорослому населенню, критерії якості результату лікування. Ці нормативи визначають рівень забезпеченості дитячого і дорослого населення стаціонарними ліжками за профілями медичної

допомоги, медикаментами в закладах охорони здоров'я, в т.ч. пільговим забезпеченням окремих категорій населення лікарськими засобами, харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, санаторно-курортним лікуванням.

6. Державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами спрямовані на якісне надання послуг у цій сфері. Для всіх громадян України держава гарантує право на освіту.

7. Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури встановлюють норми і нормативи, що визначають мінімально достатню кількість закладів для забезпечення потреб людини у культурних послугах.

8. Державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури і спорту. Держава гарантує усім громадянам країни право на фізичне виховання і фізичний розвиток та достатнє забезпечення населення закладами та послугами фізичної культури і спорту.

9. Державні соціальні нормативи у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування спрямовані на забезпечення гарантованими та якісними послугами, що надаються населенню у цій сфері, а основними принципами нормативів є досягнення своєчасності, доступності та рівноправності для усіх громадян в залежності від потреби.

10. Державні соціальні стандарти і нормативи здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей встановлюються з метою визначення переліку видів соціальних послуг закладами та установами, що проводять соціальну роботу

з дітьми, молоддю, різними категоріями сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах або можуть потрапити в них, з метою сприяння соціальному розвитку дітей, молоді і соціальному ставленню сімей.

Також в класифікаторі міститься перелік центральних та місцевих органів виконавчої влади, які є відповідальними за розробку і виконання державних соціальних стандартів та нормативів, здійснення моніторингу у сфері їх застосування та фінансового забезпечення.

Право на отримання соціальних послуг мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, у тому числі біженці, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах.

6. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ РОБОТИ З ВПО

Хто такі ВПО

Розуміння внутрішньо переміщених осіб у міжнародному праві пов'язують із особами, змушеними раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і що знаходяться на території власної країни⁴⁸.

У відповідності до нормативного визначення у вітчизняному законодавстві внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру⁴⁹.

Фактично, внутрішньо переміщені особи, це особи, які підпадають під визначення вимушені переселенці, але які, покинувши місце свого постійного проживання,

⁴⁸ Гудвін-Гілл Г.С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. С. 314–315.

⁴⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 15 квітня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом. У 1972 році УВКБ ООН, керуючись гуманними міркуваннями, включило «осіб, переміщених всередині країни», в свої Програми в області допомоги та відновлення для біженців і репатріантів. У цьому ж році Генеральна Асамблея ООН і Економічна і соціальна рада ООН своїми резолюціями розширили *post factum* мандат УВКБ ООН, рекомендувавши йому, за пропозицією Генерального секретаря ООН, брати участь у таких гуманітарних операціях ООН, в яких Управління володіє «особливими багатими знаннями та досвідом».

Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що, будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити такий захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави.

Волонтерство щодо ВПО

Зокрема, волонтерів для роботи з внутрішньо-переміщеними особами залучають в наступних напрямках:

1. Медична допомога і психологічна адаптація вимушено переміщених осіб:

– надання послуг із соціального консультування, психологічної адаптації та підтримки вимушено переміщених осіб;

– захист вразливих груп (інвалідів, хронічно хворих, дітей, вагітних жінок) вимушено переміщених осіб;

– подолання психофізіологічних травм (особливо у дітей), стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє;

– залучення на партнерських і волонтерських засадах психологів консультантів і психотерапевтів приватної практики, в тому числі через співробітництво з професійними асоціаціями і міжнародними організаціями;

– розширення доступу до медичної допомоги у сільській місцевості за рахунок працевлаштування на посаду сільських фельдшерів внутрішньо переміщених осіб із відповідною медичною освітою.

2. Соціальне обслуговування й соціальне забезпечення вимушено переміщених осіб:

– врахування додаткових ресурсів, необхідних медичним, освітнім органам та органам соціального захисту, для компенсації навантаження від ВПО в державному і місцевих бюджетах;

– створення на базі державних центрів соціальних служб мультидисциплінарних команд фахівців, які працюватимуть на принципах волонтерства, проведення відповідного навчання, організація їх роботи у тісній співпраці з ГО. Залучення до цієї роботи фахівців з числа ВПО. Мобілізація фахівців з числа ВПО, які можуть надавати психологічну та соціальну допомогу ВПО за принципом «рівний – рівному».

3. Створення тимчасових соціальних служб з офіційним статусом на базі мереж взаємодопомоги ВПО та волонтерів.

Як приклад, можна навести діяльність таких організацій:

1. БФ «Реабілітаційний центр «Шпиталь Майдана». Основними напрямками діяльності даного фонду є:

-
- організація вивезення переселенців із зони АТО;
 - надання гуманітарної допомоги (одяг, взуття);
 - надання допомоги вагітним.

2. «Українська Асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій». Основним завданням асоціації є надання кризової психологічної допомоги.

3. Міжнародна Гуманітарна Академія («Допомога Джерело»). Дана організація займається організацією міст компактних поселень для ВПО, розподілом гуманітарної допомоги, відновленням або допомогою при відкритті малих або середніх приватних підприємств ВПО, організацією нових робочих місць.

4. Фонд добрих справ. Ця організація в співпраці з волонтерами координує дії при наданні допомоги постраждалим та вимушеним переселенцям.

5. Волонтерське об'єднання «Кожен Може допомогти». Основним видом діяльності об'єднання є допомога вимушеним переселенцям, тим, хто постраждав у зоні ООС (пораненим, катованим), сім'ям загиблих, гуманітарна допомога у зону ООС (продукти, одяг, побутові речі першої необхідності, медикаменти). Допомога соціальним групам, які через воєнні дії перебувають поза увагою (мешканці дитбудинків, інтернатів, притулків для старих, реабілітаційних центрів тощо).

6. БФ «Право на захист». Основними напрямками діяльності є допомога у вирішенні проблем, пов'язаних із виплатами пенсій та соціальних виплат, а також взяття на облік ВПО.

Незважаючи на зусилля волонтерів і законодавче регулювання – закон про переселенців, ратифікована

Україною Конвенція про права людей з інвалідністю і ряд постанов Кабміну, люди з інвалідністю й надалі потребують значної правової допомоги. Їм потрібно підтверджувати статус інвалідності в надзвичайних умовах, механізми якого не розроблені, залишається проблема з проходженням реабілітації, а також відсутність у достатній кількості ліків і житла.

Серед проблем, з якими стикаються волонтери при наданні допомоги ВПО (далі внутрішньо переміщені особи) можна виділити наступні⁵⁰:

1. Недостатній рівень надання допомоги людям з боку держави.

2. Спротив чиновників і консерватизм державних структур. Інерція системи та саботування з боку чиновників, що бажають жити по-старому.

3. Відсутність ясності щодо державного законодавства про ВПО та механізми допомоги. Така відсутність визначення створює певну плутанину для ВПО та збільшує їхнє незадоволення. В умовах відсутності чітко визначеної політики державні посадовці, місцеві групи, міжнародні організації та волонтери зокрема, не можуть більш ефективно співпрацювати для надання вчасних та необхідних послуг з допомоги для ВПО.

4. Суперечність законів один одному. Відповідні закони та зміни до них є недостатньо зрозумілими, перш за все, для ВПО. Так само непокоїть поширене серед місцевих волонтерських груп припущення, що волонтери, чиїм завданням є скерування ВПО в ході процесу, самі можуть бути в подібній ситуації, тобто

⁵⁰ Горелов Д.М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики: аналіт. доп. К. : НСІД, 2015. С. 15.

бути заплутаними. Це призводить до збільшення рівня дезінформації та чуток, викликаючи ще більше розчарування та ізоляцію. Адже діюча нормативно-правова база у сфері громадянського суспільства формувалася, в основному, на відсутності існуючих надзвичайних обставин, тому не завжди враховує реалії та часом перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем.

5. Недостатність контролю за подальшою долею майна, коштів які волонтери передають внутрішньо переміщеним особам⁵¹.

Незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем: від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам – потребують вирішення багато проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського руху.

⁵¹ Горелов Д.М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадські практики: аналіт. доп. К. : НСІД, 2015. 36 с.

Навчальне видання

**В. В. Вашкович, О. Ю. Василенко, Т. О. Карабін,
Я. В. Лазур, В. В. Манзюк, В. М. Рошканюк**

ПОСІБНИК ВОЛОНТЕРА

Верстка – Н. С. Кузнєцова

Г Е Л Ь В Е Т И К А
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 22.04.2022 р.
Формат 84x108/16.Папір офсетний.
Гарнітура Bookman Old Style.
Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 5,12. Наклад 300.
Замовлення № 0422-071.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня –
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.